

TRANSPORT VOSITALARI HARAKATI VA ULARDAN FOYDALANISH XAVFSIZLIGI QOIDALARINI BUZGANLIK UCHUN JINOIY JAVOBGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISH

Bekchanov Jumanazar Adamovich

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti, ijtimoiy-iqtisodiy fanlar fakulteti, huquq kafedrası o'qituvchisi

bekchanovjumanazar@gmail.com

Annotatsiya; Mazkur maqolada transport vositalari harakati va ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzganlik uchun jinoiy javobgarlikning amaldagi huquqiy tartibga solinishi tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 266-moddasi amaliyotda qo'llanilishining muammoli jihatlari ko'rib chiqilib, xorijiy tajriba asosida uni takomillashtirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Yo'l-transport hodisalarining oldini olishda jinoyat-huquqiy chora-tadbirlarning samaradorligini oshirish, jazo siyosatini differensiallashtirish hamda zamonaviy texnologiyalarni huquqni muhofaza qilish amaliyotiga tatbiq etish zarurligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: yo'l harakati xavfsizligi, jinoiy javobgarlik, transport jinoyatlari, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi, mast holda boshqarish, jazo siyosati, huquqni muhofaza qilish, YTH profilaktikasi.

Kirish

Bugungi kunda transport vositalarining soni va harakat intensivligining ortishi bilan yo'l-transport hodisalari (YTH) ham ko'paymoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, YTH oqibatida insonlarning hayoti va sog'lig'iga ziyon yetkazilishi holatlari jiddiy ijtimoiy muammo bo'lib qolmoqda. Shu sababli, transport vositalari harakati va ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzganlik uchun jinoiy javobgarlik masalasi huquqshunoslik ilmda dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 266-moddasida ushbu turdagi jinoyatlar uchun javobgarlik belgilangan bo'lsa-da, amaliyotda norma ba'zi hollarda noaniq talqin qilinishi yoki jazo choralarining yetarlicha og'ir emasligi sababli, qonunchilikni takomillashtirish zarurati mavjud.

Asosiy qism

1. Amaldagi qonunchilik tahlili

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 266-moddasiga ko'ra, transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish oqibatida odam o'lishi yoki tan jarohati yetkazilishi jinoiy javobgarlikka sabab bo'ladi. Shu bilan birga, ushbu norma ehtiyotsizlik bilan sodir etiladigan jinoyatlar turkumiga kiradi.

Amaliyotda quyidagi muammolar aniqlanmoqda:

- "Transport vositasini boshqarish" tushunchasining aniq huquqiy chegaralari yo'qligi;

- Mast holatda transport boshqarish uchun jazo choralari yetarlicha og‘ir emasligi;
- Sud-amaliyotda jinoyat tarkibini aniqlashda yagona ekspertiza metodikasining yo‘qligi;
- Texnik nosoz transport vositasidan foydalanish holatlari uchun mustaqil javobgarlik normasi mavjud emasligi.

2. Jinoyat-huquqiy siyosatni kuchaytirish zarurati

Jinoyat huquqi tizimining asosiy vazifasi -ijtimoiy xavfli xatti-harakatlarning oldini olishdir. Shu nuqtayi nazardan, yo‘l harakati xavfsizligini buzish bilan bog‘liq jinoyatlar uchun jazo choralari og‘irlashtirish va ularni ijtimoiy xavf darajasiga moslashtirish zarur.

Takliflar:

1. Mast holda transport boshqarish oqibatida o‘lim yoki tan jarohati yetkazish holatini 266-moddada alohida qism sifatida berilgan bo‘lsada jazoni kuchaytirish;
2. Takroriy transport jinoyatlari uchun jazo choralari differentsiallashtirilgan tartibda belgilanib, majburiy mehnat yoki transport vositasini boshqarish huquqidan mahrum etish jazosi joriy etilishi;
3. Transport vositasining texnik nosozligini bilgan holda uni boshqarish holatini mustaqil jinoyat tarkibi sifatida belgilash;
4. YTHni aniqlash va isbotlashda sun‘iy intellekt va raqamli texnologiyalarni (videofiksatsiya, onlayn nazorat tizimlari) huquqni muhofaza qilish amaliyotiga tatbiq etish.

3. Chet el tajribasi

Xorijiy davlatlar tajribasi, xususan Germaniya, Yaponiya va Rossiya qonunchiligida transport jinoyatlariga nisbatan qat‘iy jazo siyosati mavjud. Masalan, Germaniyada mast holatda transport boshqarish natijasida YTH sodir etgan shaxs nafaqat ozodlikdan mahrum qilinadi, balki transport vositasini boshqarish huquqidan bir necha yilga chetlashtiriladi. Yaponiyada esa haydovchining psixofiziologik holatini baholovchi elektron monitoring tizimlari joriy etilgan. Ushbu yondashuvlar O‘zbekiston uchun ham ijobiy tajriba sifatida qabul qilinishi mumkin.

4. Normativ-huquqiy takliflar

1. Jinoyat kodeksining 266-moddasini quyidagi yangi qism bilan to‘ldirish:
“Mast holatda transport vositasini boshqarish natijasida odam o‘limiga sabab bo‘lgan shaxs besh yildan sakkiz yilgacha ozodlikdan mahrum etiladi.”
2. “Yo‘l harakati xavfsizligi to‘g‘risida”gi Qonunga o‘zgartirish kiritib, haydovchilar uchun har uch yilda bir marotaba majburiy malaka oshirish kurslarini o‘tish tizimini joriy etish.
3. Har bir YTH holatini tahlil qiluvchi yagona “Yo‘l harakati xavfsizligi elektron ma’lumotlar bazasi”ni yaratish.

Xulosa

Transport vositalari harakati va ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzganlik uchun jinoiy javobgarlikni takomillashtirish yo‘l harakati xavfsizligini ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi. Amaldagi qonunchilikni zamon talablariga mos holda qayta ko‘rib

chiqish, jazo choralarini differensiallashtirish va huquqni muhofaza qilish organlari faoliyatida zamonaviy texnologiyalarni keng qo'llash ushbu sohada jinoyatchilikni kamaytirishning samarali yo'lidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent: Adolat, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. Toshkent: Adolat, 2025.
3. "Yo'l harakati xavfsizligi to'g'risida"gi Qonun.(so'nggi o'zgartirishlar bilan).
4. Raxmonov S. Jinoyat huquqida transport vositalaridan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish uchun javobgarlik masalalari. Toshkent: TDYuU nashriyoti, 2021.
5. Karimov B. Yo'l harakati xavfsizligi va jinoiy javobgarlikning dolzarb muammolari. "Huquq va jamiyat" jurnali, №3, 2022.
6. German Criminal Code (Strafgesetzbuch, StGB). §315–§316.
7. Japan Road Traffic Act, Article 117 (Amendments of 2019).